

Pravda a lež – dvě sestry jsou

Aleš Slapnička

Pravda a lež. Dvě strany jedné mince? Ale možná jen jiný úhel pohledu. Jak se k nim postavit? Tolerovat lež? Nebo spíš tolerovat pravdu? Je pravda skutečně vždy odpověď? Ta správná a očekávaná odpověď. A nebo je jen zbraň? Která z nich převládá? Kterou a kdy používáme, využíváme, kterou se zaštiťujeme a za kterou schováváme?

Je zřejmé že obě, pravda i lež, jsou součástí každodenního života. Patří do naší běžné činnosti právě tak, jako do filozofických systémů, kdy obvykle pravdu považujeme za skutečnost a lež za fikci. Jenže co je skutečnost a jak rozeznáme fikci? Náboženská pojetí světa netápou. S odpovědí si ví rady. Pravda je pro člověka nepoznatelná, proto je třeba nabídnout přijatelnou fikci, kterou označí za nezpochybnitelné dogma. Také právnické kličky dávají pravdě na frak. Nejde totiž o to, co a jak odporuje zákonu dané země. Jde jen o to, jak šikovně zákon obejít. Je tedy ještě pravda pravdou? Možná má jen jiné šaty, možná jsou pravda a lež jen na opačných stranách šňůry a v určité chvíli do sebe zvolna přecházejí.

Pravda a lež už dávaly zabrat starověkým filozofům a zdá se, že jsme v jejich definování či poznávání o mnoho nepokročili. Třeba sofisté. Ti pravdu neučili, ale tvořili, protože pravda podle nich byla subjektivní záležitostí. O pravdě rozhodoval ten schopnější, který o svém pohledu, tedy o své pravdě, dokázal přesvědčit ty ostatní. Poněkud to připomíná pragmatický pohled, který u nás propagoval Karel Čapek. Každý má svou pravdu, svůj úhel pohledu. Nevadí, že se tak pravda zrcadlí poněkud upraveně, hlavně že se dotyčnému hodí. Co osobnost, to názor. Co názor, to odlišný pohled na skutečnost. A kde je pravda? Někde mezi tím. Myslím, že tímto způsobem se člověk efektivně dostane na vrchol, ale nejsem si jistý, jestli účelnost a k tomu subjektivní je ještě pravdou.

Podle mne musí být pravda objektivní, doložitelná, prokazatelná. Pravda pro všechny stejná. Nemůže dávat výhodu jedinci, a když tak alespoň nesmí záměrně znevýhodňovat jiné. Kdo chce chápat pravdu, musí být schopen nejen pravdu pochopit, ale také ji přijmout.

Trošku mě děsí Machiavelliho pojetí, protože tam se pravda stala zbraní. Silný panovník v rámci sebezvýhodnění mohl použít jakoukoli nečestnost, nepravdu, protože kdyby ji nepoužil on, jistě by ji použili ostatní. Připravil by se tak o moment překvapení protivníků a tím i o výhodu. A k dosažení cíle je jakákoli cesta dobrá. Moc se o morálku nestará. Pravdu má proto vždy ten šikovnější, silnější, bohatší a vynutit si ji může všemi prostředky. Objektivní pravda je zbytečný přepych, který vede jen k marnému toužení a tím i k utrpení.

Pravdu není potřeba hledat, jen je nutné ji přijmout. Není třeba přemýšlet, jen poslouchat. Lidé se pak stávají jen poslušným manipulovatelným stádem a lidství, to co člověka vyděluje ze světa zvířat, je pouhým štítkem, etiketou biologických šuplíčků.

Zdá se, že podobný postoj vidíme i dnes. Často slyším věty o drsném životě, kde se každý o sebe musí postarat sám. To se často děje na úkor ostatních. Pravda pak bývá označena za slabost, dětinskost, naivitu nebo dokonce za pošetilost. Jako by každý mohl urvat pro sebe co nejvíc, jako by honba za úspěšnou kariérou předpokládala ostré lokty. Jako by velké podvody a lži byly nedotknutelné. Čím větší podvod, tím bohatší a obdivovanější lhář. Už od dětství učíme ty malé pohádkami, že vychytralost vede k nejvyšším metám. Ve filmech držíme palce podvodníkům, v médiích nás vyučují kauzy podvodů, zpronevěry, příběhy krádeží i vražd, skutečnému životu. Postižitelný je jen ten, kdo lže a krade v malém. Jsme mistry v obcházení zákonů. Nejmaterialističtější stát Evropy. Nebo že by to bylo spíše o morálce?

Je-li morální život životem v pravdě, pak je nutné odmítnout podvody a lež. A jestli už máme všech těch amorálních kauz dost, jestli chceme změnu, nezbyvá než připustit, že život bez lži je možný a dokonce nutný. Nejde lhát ani sobě, ani okolí. Nejde lhát pro vlastní prospěch, ani kvůli ostatním. To my rozhodujeme o pravdivosti a morálce společnosti.

K rozeznání pravdy od nepravdy je důležité morální přesvědčení. Teprve poznání lži umožní zahlédnout pravdu. Znalost faktů ještě pravdu neznamena. Každá skutečnost totiž má svoje okolnosti, svůj kontext, který je nutný pro komplexní pochopení a poznání. Lež má svá jistá vymezení. Lež lze totiž porovnávat. Existuje větší a menší lež. Ale pravda tohle neumí. Není větší a menší pravda. Pravda je jen jediná. Vždy absolutní. Protože i neúplná pravda není nic jiného než klam.

Každý z nás občas o něčem či někom zapochybuje. Pak se snaží ověřit si fakta, utřídit myšlenky, zvážit okolnosti. I Václav Havel, zdá se, o pravdě přemýšlel. „Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí.“ Propojení pravdy s láskou je uchvacující, protože otevírá bránu humanitnímu cítění. Jde o emoce i empatii každého z nás. Jenomže brána morálky a empatie otevírá i svědomí. Racionální úsudek je často city pohlcen a skutečná pravda se skryje za srdceryvný tok empatie, která nemusí vest k objektivní pomoci a je otázkou, zda může zmírnit křivdy a zastavit nenávist. Proto Havlovy názory považuji za ne zcela přesné, ačkoli patří mezi silné ideje. Myslím si totiž, že spousta křivd může vznikat i přehnaným humanismem. Není možné měnit svět k lepšímu tím, že někomu vnutíte svůj způsob života. Menšiny, ať už jakékoli a kdekoli, bývají zcela automaticky vnímány jako oběť. Zdá se to logické, protože naše emoce a silná empatie nám našeptává, že jsou na tom hůře jen proto, že se snaží žít,

respektive musí žít, odlišným způsobem. Možnost opaku nezvažujeme. Neřešíme okolnosti každého případu zvlášť. Nadruhou stranu oni si zemi svého pobytu vybrali, odešli do ní a nikdo je nenutil. Šli za lepším, ale také snad svobodnějším a demokratičtějším světem. A přesto, že to jsou oni, kdo přišel, vynucují si změny v majoritní společnosti. Nehodlají tiše splynout, asimilovat. Převzít tradice a zvyky země, kterou si právě pro její způsob života vybrali. Nutí majoritní skupinu tolerovat a uznávat svůj způsob života, dokonce očekávají řadu výhod. Kde je pravda a kde je pěšinka bezpráví? Jak nastavit demokratickou rovnost a přitom nešlapat po kultuře a tradicích. Otevřete-li zemi jiné kultuře, budou hořet v ulicích právě vaše auta. O tom nás poučila současná Francie. Kanada či Anglie zase odsoudily bezpráví v jiných zemích, ale pro jistotu tu svou zemičku raději pro příliv cizinců uzavřely.

Pokud bych si z řady filozofů měl vybrat někoho, kdo je mému myšlení blízký, byl by to Masaryk. Nejde o to, zda je v současnosti vyzdvihován či zatracován, ale zdá se mi, že jeho pojetí je přijatelné pro jistou míru slušnosti. Lhát by člověk totiž neměl vůbec. Každá pravda se dá sdělit přijatelným způsobem. Nemusí ranit a urazit. Stačí se zamyslet, najít vhodnou cestu a způsob. Pravda není slabost, spíše často hrdinství. V naší konzumní společnosti o to větší, že jsme pohodlní a lhostejní. Přijmeme jakoukoli pravdu či lež, pokud nebudeme muset opustit svůj obývací. Na boj se lží jsme pohodlní. Teprve když se lež nakupí do velevýšin, teprve když hrozí zavalit náš obývací, začneme křičet po hospodách. Kdo ale připustí, že i v prachu ulice může být zrnko ryzí pravdy? A i kdyby tuto možnost vzal v úvahu, nebude se cítit ohrožen.

Myslím, že si často lžeme proto, abychom si ospravedlnili své výhody a ujistili se, že jediné náš způsob života je správný. Lžeme si o svých schopnostech a dovednostech, lžeme si o své nepostradatelnosti a potřebnosti, lžeme si, abychom se cítili důležití. Lžeme si tak často, že už neodlišíme pravdu a lež. A jak lžeme sobě, lžeme i ostatním. Přebíráme lži jiných, protože je to pohodlnější, než projevit svůj názor. Opouštíme své názory nikoli proto, že jsme dospěli k pravdě, ale pro lepší židli, větší plat a pohodlí. Nepotřebujeme mít své názory, protože je snadnější opakovat ty z televize nebo hospody. A jestliže nepotřebujeme tříbit své názory, nepotřebujeme myslet. Možná dokonce za chvíli nerozeznáme pravdu od lži.

Aleš Slapnička

škola: sexta

Gymnázium Zikmunda Wintra

Nám. Jana Žižky 186

269 19 Rakovník

tel: 313 251 311

kontaktní adresa: lenka.hejdova@centrum.cz